

## Hetven éve született Bálint György



15 regényfordítását adták ki), és munkásságában akkor kezdett vezető szerepet játszani a publicisztika.

Ha élne, mostanában töltené be hetvenedik életévét Bálint György, a két világháború közötti korszak kiemelkedő szocialista szemléletű publicistája, az alkotó marxizmus szellemében gondolkozó író és kritikus. *Koczkás Sándor* arcképvázlata szerint közép-európai „közíró”, „az érzéseknek és élményeknek olyan művészi megfogalmazója”, „aki közvetlenül a mi korunkhoz is szól”.

Fő műfaja a publicisztika, amelyhez csak a húszas évek végén jutott el. Először, tizenkilenc évesen, versekkel lépett a nyilvánosság elé a Nyugatban és más folyóiratokban. Egy esztendővel később ugyanott novellával jelentkezett. 1927-től az Est-lapok munkatársa: az újságírói műfajok közül a tudósítás, a riport és az interjú került munkásságának előterébe, majd később a kritika. 1929—1930 volt a műfaji fordulat ideje. *Strófák* címmel akkor gyűjtötte kötetbe szabad verseit (közülük több különféle németországi lapokban is megjelent), akkor látott napvilágot első regényfordítása, John Galsworthy: A túlsó parton című műve (tizenegy esztendő alatt még

### Nemcsak irodalmi élmények hatására

Mintha már régóta e kifejezési forma felé tájékozódott volna. Ifjúkori példaképének is publicistát választott, a haladó polgári gondolkozású *Feleky Gézát*, a Világ felelős szerkesztőjét, aki — noha „az íróasztal és a vádlottak padja, a szerkesztőségi szoba és a magánzárka határolták életét” — írásaiban bátran fellépett a fehérterrorral szemben, mert „nem tűrhette szótlannul és tétlenül a szellemetlen brutalitásnak azt a tobzódását, mely annak idején a közéletet felverte”. Bálint személyes vallomással zárta méltatását a Nyugat hasábjain: „Mikor egész fiatal diák koromban először kezdtem nyitott szemmel újságot olvasni, ő hatott rám a legerősebben, az ő cikkei mutatták az utat: hogyan kell majd egyszer újságot írni”.

A példakép ösztönző hatását más tekintetben is kimutathatná a kutató, például a hallatlanul széles körű műveltség megszerzésében, a minden lényegesre kiterjedő tájékozottság igényében. De Bálint György a szocialista elviséggel, eszmeiséggel magasabb szintre jutott, mint az első világháború utáni magyar publicisztika bátor és komoly úttörője, az éppen általa a század egyik legkultúraltabb és legígényesebb magyar publicistájának nevezett Feleky Géza. Világnézetalkító olvasmányaira is érdekes utalásokat találunk Az új Könyvek Könyve (szerkesztette: *Kőhalmi Béla*) részére adott vallomásában: „Aki megengedi magának azt a «fényűzést», hogy határozott világnézete legyen, nem egyetlen könyv hatása alatt jut odáig és egyáltalában nemcsak irodalmi élmények hatása alatt... Kezdetől fogva azok az írások hatottak rám a legmélyebben, melyekből kiéreztem az élet kritikáját, az ember felszabadításának akaratát, vagy legalább vágyát... nagyon hosszú út vezetett a dialektikus történelemszemlélet „standardwork”-jeihez (alapvető műveihez — a szerk.) és a kialakult világszemlélethez... volt egy korszakom, amikor úgyszólván csak »szakirodalmat« olvastam: szociológiát és közgazdaságot”.

## A teremtő erők szolgálatában

A szocialista életérzés, életszemlélet első lényeges igazságaként vallotta a tömegek szolgálatát: „Az írónak nemcsak joga, hanem kötelessége is bizonyos szenvedélyekre szenvedéllyel reagálni, és bizonyos érdekeket szolgálni. De ezek a szenvedélyek a legnagyobb tömegek legbensőbb vágyainak megnyilatkozásai legyenek, az érdekek pedig az emberiségnek (tehát ezen belül a hazai tömegeknek is) legnagyobb érdekei”. A szocialista jövőre utalva meggyőződéssel hirdette a tömeg érdekeinek távlatát: „Hatalmas teremtő erőket sejttek benne — ezek majd akkor bontakoznak ki, ha mer és tud hinni önmagában, ha nem a múlt folytatását, hanem a jövő megteremtését tartja feladatának”.

A történelem alkotó erejét a népből látó Bálint, éppen a szegények nagy tömegének helyzetét ismerve, mélységesen megvetette a kapitalizmust, amelyről a harmincas évek közepén így írt: „Gazdagság és szegénység a magántulajdon társadalmában egymást teremtik: az egyik oldal gazdagsága nem jöhet létre, és nem maradhat fenn a másik oldal szegénysége nélkül, és megfordítva... A szegénység lényege a kizsákmányoltság, és ami ebből következik, a teljes kiszolgáltatottság... A szegény ember élete szakadatlan küzdelem a fizikai megsemmisülés ellen... A kenyérprobléma, mely mások lelki életében eltörpül, a szegénynél óriássá növekszik, és túlméretezetten nehezedik rá. Itt van a szegénység igazi tragédiája”.

*Bűnügyek* címet adta annak az írásának, amelyben például az öreg szerelő kikerdezését javasolja „a nagy és csalhatatlan detektíveket” jellemző „átható, hideg szigorral”: „Hol járt ön 1935. október 14-én délután?” Egy titokzatos élet jellemző mozzanatai derülnek ki, mondja, valójában egyszerű életkép következik: „... dr. Kovács irodájában szerelte a csöveket, azután visszament a műhelybe. Visszeres lábai nagyon fájtak, lassan ment... a nyirkos, esős alkonyatban. Útközben betért egy kocsmába, mert didergett. Öreg már és fázékony. Megivott egy pohárnyi hosszúlépést, és ettől melege lett. A kocsmában fiának egy barátjával találkozott, a szabadnapos villamoskalauzzal. »Na, mi újság?« — kérdezte a villamoskalauz, szokott tartózkodó modorában, és erősen ránézett a szerelőre. »Semmi — mondta kissé vontatottan az öreg szerelő —, semmi, a fiamnak még mindig nincs munkája. Pedig elmenne már viceházmesternek is« — tette hozzá és keserűen felcacagott... Később azután hazament, és otthon sült krumpli volt vacsorára”. Bálint György nem elégszik meg az önmagában is beszédes történettel, hozzáteszi: „Mennyi minden van ebben, mennyi rejtett momentum és mennyi súlyos gyanúok az étellel szemben. Hát még, ha azt is tisztázni akarnánk, mitől tágultak ki a szerelő lábán a visszerek, és miért nem kap munkát a fia”.

A felháborodást, kora társadalmában, „a szellemi ember léte legmagasabb rendű kifejezésé”-nek tartotta. Mi háborítja fel jogosan a szellem emberét? Semmi esetre nem személyes ügye. „Az elnyomott, kizsákmányolt emberek tömegét a személyes sérelmek rendszeres, koordinált sokasága teszi harcosná: a tömegnél a személyes és az általános, a gyakorlati és az elvi oszthatatlanul egy. Az entellektüelnél, akinek gondolkozása és munkája magányos jellegű, más a helyzet. A tömeg személyes sérelme az ő számára elvi sérelmet jelent, és csak ezen keresztül válik személyes élménnyé. A tömeg ügye az ő személyes ügyévé lesz, ha azzá segíti a megfelelő elvi funkció, a felháborodás.” Személyes gondjává téve a tömeg ügyét, figyelemmel kísérte a valóság lényeges momentumait, kutatta a kor általános törvényeinek sajátos megnyilatkozásait és a felismert igazságoknak hangot adott írásaiban. Benne élni a korban — hirdette. Az idő emigrációja című cikkében nem kis gúnnyal vette célba azokat, akik az úgynevezett régi szép időkbe vágyódnak, mivel akkor sokkal előnyösebb volt az életük és helyzetük. „E sorok írója — folytatta a gondolatot — annál készségesebben elismeri ezt, mert szerény személyének is hasonló a tapasztalatai: a régi jó idők utolsó éveit csecsemői, majd később elemistai minőségben töltötte, tehát lényegesen irigylésre méltóbb helyzetben volt, mint ma. E meglehetősen erős érzelmi megkötöttsége ellenére is van benne azonban annyi tárgyilagosság, hogy a leghatározottabban állást foglaljon azokkal szemben, akik egyre nagyobb dühvel fordítanak hátat napjainknak, és emigrálnak a letűnt korokba, a szellemi sötétség jótékony leple alatt.”

Az egyik Tolsztoj-novella mély tanulságát — amit „az úgynevezett szellemi embereknek meg kell jegyezniük” — így összegezte: „Ott maradni a helyszínen, részt venni, mélyen bent dolgozni a mindennapi élet közepén, napi problémákkal szemben érvényesíteni az eszmét, a részleteken keresztül törni az utat a cél felé — nem pedig félrehúzódni, és távolról tanítani. A lemondás hamis szerénység: aki a világról lemond, az lemond a küzdelemről is. Elvonultan könnyű hűnek maradni az elvhez — bent a forgatagban kell hűnek maradni hozzá, az a nehéz, és az az igazi”.

A harmincas évek bonyolult, zavaros világában, a valóság kusza szövényében is megtalálta azokat a témákat (kötődjenek akár egyes jelenségekhez, napi eseményekhez, akár a legátfogóbb kérdésekhez), amelyeknek kapcsán rámutatható a kor szociális gondjaira, a fasizmus demagógiájára, vagy a szocialista gondolat élesztésével a szocializmus távlataira. Ifjúkori példaképéről írt szavait reá is vonatkoztathatjuk: „Egyformán fontosnak talál mindent, mert minden tünet volt számára, nyom, melyből az egészre, a lényegre lehet következtetni”. Társadalmi felelősséggel tört a lényegre: mindenkor a tömegek igaz ügyét tartva szem előtt vállalta a küzdelmet, a harcot.

1935-ben jelent meg első cikkgyűjteménye *Az idő rabságában* címmel. *Radnóti Miklós* írt róla elismerő kritikát a Szocializmus című folyóiratban. Azt emelte ki, amit *Bálint György* elsősorban önmagától követelt meg, a küzdelmet, a harcot: „Az idő rabságában élni... harcot jelent. Ennek a harcnak a vállalása ez a könyv, s ez a vállalás nemcsak lélekalkat kérdése, hanem az elhatározásé is, jobban mondva az emberi vagy az írói lelkiismereté”.

### Hitvallás a szocialista jövő mellett

Ugyanennek az évnék az elejétől 1937 novemberéig (a lap megszűnéséig) rendszeresen dolgozott a Gondolatnak, az illegális kommunista párt legális folyóiratának. De írásainak továbbra is fóruma maradt a Pesti Napló, Az Est, a Magyarország, a Nyugat, a Világirodalmi Szemle. (1939 decemberétől, a Pesti Napló megszűnése után az Újság és a Népszava adott helyet cikkeinek.)

Ebben az időszakban közel került a munkásmozgalomhoz. Publicisztikai tekintetben is ekkor érkezett nagy korszakához. Írásainak fő kérdése lett a fasizmus és a szocializmus. És miközben következetesen támadta a fasizmust, emlékeztetett a közelebbi nehéz feladatokra és felvilágosította a rendet és a szabadságot, a szocialista jövőt. „Az élet e pillanatban drámaibb, mint a dráma, epikusabb, mint az eposz...” — írta a Pesti Naplóban, 1935 októberében. *Louis Aragon*, az azóta nálunk is ismertté vált francia költő, író és esszéista, a szocialista irodalom egyik úttörője jelszavához kapcsolódva kifejtette: „Az író mérnök, aki az emberek lelkét szakadatlanul építi és újjáépíti... hogy alkalmassá tegye nagy feladatok elvégzésére... A könyvek nagy része lemarad a versenyben az élet mögött — de azért vannak még könyvek. Megmaradnak azok, melyeket a lélek mérnökei írtak. Az élet robbant, de a mérnökök építenek. Újjáépítik az embert, erőssé teszik, hogy végre egyszer kezébe tudja venni életét. Erős és boldog, aki nem téveszti szem elől ezt a célt, azalatt, ami most következik”.

1936 elején pedig így írt: „A fasizmus primitív rendet jelent... a munkatáborok és a korbács rendjét... Van olyan rend is, mely a szabadság megőrzését szolgálja. Van olyan rend, vagy legalábbis lesz, amely az emberek tömegét meg tudja védeni a mai termelési rendszer mindent elszűrítő nyomásától és mérhéttelen anyagi és lelki megalázásaitól”.

1937-ben adták ki második publicisztikai kötetét *Jégtáblák, könyvek, koldusok* címmel, amelynek előszavában önarcképvázlatát adta. Még ezt a személyes alkalmat is politikai és társadalmi hitvallásra használta: „Visszautasítom azt a kényelmes gondolkodást, mely ellentétes tartalmú politikai rendszereket egy kalap alá vesz, mert bizonyos módszereik hasonlítanak. Nem akarom most megnevezni a leggyakrabban „azonosított” politikai rendszereket, melyek a valóságban csak annyira azonosak, mint amennyire az asztal azonos a számmal, azon a címen, hogy mindkettőnek négy lába van”. Majd alább: „Múlt vasárnap fiatal turistákkal találkoztunk a hegyekben, egészen fiatal fiúkkal és lányokkal. Szép és új dalokat énekeltek a szabadságról — és néhányat a régiékből, melyeket mi is énekelünk valamikor. Pár percig keresztzeték erdei utunkat, és ezek nagyon szép, nagyon biztató percek voltak”.

### Népfrontos szemlélettel

Ezekben az években a kibontakozó népfrontpolitika új távlatokat adott a kritikai tevékenységnek. *Bodnár György* irodalomtörténész, a József Attila-díj idei kitüntetéttje nemrég megjelent *Törvénykeresők* (Szépirodalmi, 1976) című kötetében *Bálint György*ről szólva hangsúlyozza: az élet jelenségeiből, a valóság elemzéséből nemcsak azt olvasta ki, hogy az egész emberiség gondján a munkások társadalmi rendszere könnyíthet, hanem eljutott a népfrontos politika történelmi jelentőségének a felismeréséig is. Kritikáival igyekezett ezt szolgálni, mindenekelőtt a Gondolatban közölt írásaiban (*József Attila: Nagyon fáj; Magyar írók sorsa; „Baloldali mazochizmus” vagy szektademokrácia; Bartók a népért*) munkálkodott ezen. „Nem igazi harcos az — írta —, aki soha, egy pillanatra sem csügged, és nem igazi költő, aki ezt

a pillanatnyi csüggedést nem meri bevallani. Öszinteség nélkül nincs költészet és nincs harc sem.” Ezután a *Levegőt! című József Attila-vers utolsó, jól ismert szakához* fűzte: „Nem veszett ki a népfront-lendület abból a magyar költőből, aki napjainkban ezzel a kiáltással fejezi be versét”.

Szót emelt a dolgozó magyar nép ügyével összeforrott írói ügy mellett; meggyőző érvekkel szállt vitába egy kitűnő publicistával a haladó Márciusi Front védelmében; lelkes szavakkal üdvözölte Bartók Béla harcos megnyilatkozását. Sorra vette az antifasiszta népfront-teremtés szempontjából fontos műveket, a szocialista törekvésű alkotások mellett a demokratikus és humanista mondanivalójukat (*Babits Mihály, Thomas Mann* stb. műveit) és igyekezett népfrontos bázist teremteni. Az általános, emberi igazságért folytatott küzdelemben szövetségesnek tekintett Babits Mihály *Jónás könyvé-t* döntően fontosnak tartotta az egész akkori, 1939 decemberi szellemi életben; mert „Forró hit és tűnődő szkepszis hatja át: hit a küldetésben, és szkepszis a küldetés hatóerejét illetően. A szkepszis nem csökkenti a hit hőfokát: a küldetésben akkor is himni kell, ha eredménye bizonytalanul távoli, és vállalása veszélyes”.

Bálint György hitt és harcolt. Harcolt a sajátosan bálinti publicisztikáival, cikkeivel, melyeket hol az iróniával keveredő líraiság, hol a töprengéssel vegyített maró, kegyetlen gúny jellemez. Harcolt művészeti, irodalmi kritikával. Harcolt állatpédázataival, amelyek javát 1938-ban gyűjtötte kötetbe *Az állatok dicsérete* címmel (ugyanebben az évben kinyomtatták, de nem jelenhetett meg *Spanyolországban jártam* című könyve). Harcolt további köteteivel (*Búcsú az értelemről*, 1940, *Veszély Ázsiában*, 1940) és egész életművével. Kéziratok hagyatékából előkerült *Visszapillantás* című számvetése — egy radírban személyesítve meg önmagát — ugyancsak ezt a következetes tevékenységet húzza alá: „... elhatároztam, hogy... küzdeni fogok a hazug szövegek ellen... Illúziókat romboltam, tudatosan és elszántan. Üldöztem a gyengeséget, nem tűrtem a hazug vigasztalódást”.

Életének utolsó négy évében kisebb-nagyobb megszakításokkal katonáskodott, illetve munkaszolgálatot teljesített. 1942 áprilisában letartóztatták és vádirat, bírósági tárgyalás nélkül fél évig fogva tartották. Szeptemberben szabadult, októberben gyűjtőtáborba internálták, novemberben büntetőszázaddal Ukrajnába hurcolták, ahol egy kis kórházban 1943 januárjában meghalt.

Egyik legutolsó kritikáját — Radnóti Miklós verseiről — a Nyugat közölte. Az *Első Eclogából* vett idézethez — a tölgy, bár tudja, kivágják, „de addig is új levelet hajt” — fűzte befejező sorait: „Igen, a halált is le lehet győzni, ha vállaljuk, és nem törődünk vele, mikor csap le; ha a halál közvetlen közelében is úgy dolgozunk, mint-ha örökké élénk”.

Harminchét esztendő volt. Gazdag alkotása legyőzte a mulandóságot. Élő életművének bővített kiadású, fontos összefoglalását — *A toronyőr visszapillant* címmel — könyvheti kötetként vehetjük kezünkbe.

Pál Ottó

#### FONTOSABB MŰVEI

Strófák (versek), 1929  
 Az idő rabságában, 1935  
 Jégtáblák, könyvek, koldusok, 1937  
 Az állatok dicsérete, 1938  
 Búcsú az értelemről, 1940  
 Veszély Ázsiában, 1940  
 Emberi méltósággal, 1947  
 A szavak felkelése, 1954  
 A toronyőr visszapillant I—II. kötet, Magvető, 1961  
 A tintahal, Bukarest, 1964  
 A toronyőr visszapillant (bővített kiadás) I—II. kötet, Magvető, 1966

**KÉZIKÖNYV- ÉS KATALÓGUSHASZNÁLATI** vetélkedőt rendezett az Egri Megyei Könyvtár a József Attila Kollégium harminc diákjából összeállított hat csapat között. A kollégisták előzőleg felkeresték a könyvtárt és megismerkedtek tájékoztató apparátusával. A Sipos Istvánné könyvtáros forgatókönyve alapján és vezeté-

sével lebonyolított verselés jó példája volt a kézikönyv- és katalógushasználat játékos gyakoroltatásának, de kiderült az is, hogy a bibliográfiák szerkesztésével, felépítésével a könyvtárnak még alaposabban meg kell ismertetnie a diákokat. A vetélkedő nyertes könyvjutalmat kaptak. (VRM)

A GYŐRI VÁROSI HÁ-

LÓZAT PETŐFI-émlékkönyvtárának klubjában két jól sikerült rendezvényre került sor a közelmúltban: a magyar nyelv hete alkalmából A nyelv költősége címmel hangzott el előadás. A klub vendége Timár Máté, József Attila-díjas író volt. Ugyancsak a könyvtár klubja adott otthont Nagy Sándor fafaragó művész kiállításának is. (Sz. É.)

## Beszélgetés Tüskés Tiborral

Sokoldalú személyiség: író, tanár, szociográfus, irodalomtörténész; a képzőművészet és a zene értő ismerője, a természet szenvedélyes híve, flóra és fauna fáradhatatlan szemlélője. Ha könyveinek sorát figyeljük, kitűnik, hogy Tüskés Tibor élettője a táj; amilyen sokarcú, változatos a vallomásra készítő vidék, olyan sokféle szempontot lel bemutatására. Kézenfekvő műfaj ehhez a mondanivalóhoz a táj-esszé, Tüskés legkedveltebb megnyilatkozási eszköze. Am úgy szól szűkebb hazájáról, hogy a gondolat egyetemes érvényűvé tágul, a részben az egészet mutatja meg, a sajátosan pécsi, baranyai változatokban jelen van — egyik könyvének címével szólva — az „ezerszínű Magyarország”.

Idén kapott József Attila-díja lapunk olvasói számára külön öröm: cikkírónk és könyvtáros kollégánk. *Tudván, hogy nem őshonos Pécssett, a befogadó város és a fogadott fiú kapcsolatát firtatom. Hogyan került ide és miként honosodott meg?*

— Somogy bölcsőt adott és dajkált. Zala fölnevelt és iskolákat nyitott meg előttem. Balatonszántódon születtem, s egy vasúti órházban, a tihanyi hegygel szemben nőttem fel. Gyermekkorom éveit során az ország egyik legszebb látványa formálta szépérzékemet. Bizonyára ez is elősegítette, hogy Pécs megragadott szépségével, ám a várost nem én választottam, én csak feleséget választottam — Pesten, az egyetemen. Amikor végeztünk, a feleségem Pécssett talált állást, én Dombóváron, azonban hamarosan sikerült összekerülnünk. 1953 óta Baranya és Pécs éltet. Jártam a város utcáit a történéssel, aki minden régi házról valóságos regényt tudott elmondani, és jártam a várostervező mérnökkel, aki már a XXI. századi Pécsset látta maga előtt. Bújtam könyvtárait, a hegyszőlő kapaszokdó préházait, a bányák aknáit. Nincs tulajdonom benne egy ásonyomnyi sem, de magaménak vallom egész földjét. Ez a város adta meg nekem az „urbs” élményét, a városi életforma átélését. Míg a falu inkább befelé él, a város kitarulkozik, s magába szívja a világ sokféle élményét, benyomását. Pécs esetében a táj és település szerencsés találkozásának lehetünk tanúi, kivált, ha a Mecsek oldaláról nézzük a panorámát. *Németh László* Raguzához hasonlította Pécsset, s valóban emlékeztet a dalmát és olasz városokra. Csakhogy míg azok turista- vagy iskola- városokként nagyobb növekedés nélkül őrizték meg történelmi arculatukat, Pécs hatalmas iparvárossá fejlődött, ahol a hagyományörzés és növekedés néha nehezen egyeztethető gondoljai vetődnek fel, és ezek nemcsak építészeti szempontból bonyolultak.

— *Nagyváros születik c. könyvéből értesülünk, hogy az új lakótelepeken kevés az üzlet, hiányoznak az ismerkedést, közeledést elősegítő, „agora-funkciót” betöltő kis terek, parkok.*

— Örömmel mondhatom, hogy könyvem nem volt hatástalan. A könyv nyilvános vitáján mindenki egyetértett abban, hogy a féltés sugallta bírálat helyénvaló volt, sőt még több hibára is kiterjedhetett volna. A könnyen és gyorsan orvosolható ügyekben máris történtek intézkedések. Számomra azonban a legfájdalmasabb, hogy a nagy hagyományú kulturális élettől a bevándorolt lakosság tekintélyes része érintetlen marad, de még a felsőoktatás diákjai közül is akad, aki 5–6 éves pécsi tartózkodása során egyszer sem látta például a Klimó könyvtárat vagy a múzeumot.

— *Tanári munkásságának éveire hogy gondol vissza?*

— Számomra az irodalom nem csupán könyvekben őrzött szöveg, „textus”, „herbárium”, hanem élet. Tanárként is ez volt a célom: életszerűvé tenni az irodalmat, megéreztetni annak élő organizmus jellegét, folytonosságát; az éppen tárgyalt műnél pedig, hogy az mozgó, eleven társadalmi közegben jött létre, és azt a társadalmat lélegző, meleg valóságában őrizte meg. Ezért léptünk ki az iskolából a városba, s indultunk el például *Babits* nyomdokain, megkeresvén az egykori rokonok, szállásadók, társak, barátok leszármazottait; elkértük, összeszedtük, ami tárgyi emlék, fénykép, levél, első megjelenésű vers csak található volt. Rendkívül érdekes dolgokra leltünk, még olyan régi újsághírekre is, melyek *Babits* regényeiben történetként felbukkannak. Hajdan például a vizezett bort el kellett folytatni, s amikor egy alkalommal sokan rajtavesztettek, az utcákon borpatatok csörgedeztek, a járókelők pedig mind kaptosak lettek, mert nem átalították felfogni és meginni. Ez az eset sem ki-



találás: megleltük a nyomát. E gyűjtőakció után már természetes volt, hogy szakkörünk helyezett el először emléktáblát Babits egykori diákszobájának falán. Hogy közben Babits verseit is megismerték — az már magától jött, úgy ráadás képpen.

— *Könyvéből, a Pécsi irodalom kistükréből tudtam meg magam is, hogy Janus Pannoniustól Csorba Győzőig hány magyar költő, író kötődött valamiképp a városhoz!*

— Vallom, hogy amint egy nemzet tudatát irodalma nagymértékben alakítja és formálja, ugyanúgy egy városról, egy kisebb közösségről a köztudatban élő képet is leginkább az ott élő, ott született, ott dolgozó, vagy akár csak rövid időre ott megpihent írók művei alakítják és formálják.

— *Veres Péterrel érdekes vitát folytatattak. Erről számol be a Párbeszéd a Balatonról című közös kis könyvük. Miként jött létre?*

— Veres Péter némi alföldi elfoglaltsággal szemlélte a Balatont. Még a vadgesztenyékre is neheztelt, mert úgymond, „haszontalanok”. Így vitánk előbb kezdődött, még a Jelenkorban, ezt követte közös utunk, mikor is együtt jártuk körbe a Balatont, s a felejthetetlen úton össze-összecsapó érvelésből végül is építő szándékú szintézis született.

— *Néhány év óta könyvtáros. Milyen munkakört tölt be, és hogy tudja elfoglaltságát az írással összeegyeztetni?*

— Pécs városa nemcsak témát, indítást adott az íráshoz, de megteremtette számomra a nyugodt munka feltételeit is. Munkám a városi könyvtárban jórészt olyan, ami összefügg irodalmi tevékenységgel. Folyóirat repertóriumokat készíték, író-olvasó találkozókat rendezek, előadásokat tartok, helyi kiadványokat lektorálok, irodalmi emlékmúzeumokat rendezek be. Legutóbb például Zengővárkonyban a *Fülep Lajos*-emlékszoba berendezéséhez adtam tanácsokat, most pedig a vajszlói *Kodolányi*-házat rendezzük be. Vajszló tanácsa vállalta a Kodolányi-emlékek gyűjtését, és az íróról szóló emlékezők kiadását is.

— *Sikeres Kodolányi-monográfiája hosszabb ismeretség alapján készült?*

— Személyesen csak a Jelenkor szerkesztésének idején találkoztunk. De mindig is érdekelt különös, szélsőséges, ellentmondásokat hordozó lényé, s azt is tudtam, hogy igen sokan olvassák (és nemcsak magyarul, hanem szerb-horvát, olasz, spanyol, német és finn nyelven is), de személyéről olvasói igen keveset tudnak. Főiskolai magyar szakos diplomát szerezhet valaki anélkül, hogy a nevét is hallaná. Ezért éreztem készíttetés, hogy írjak róla. A könyv nagy visszhangot váltott ki Finnországban, jó volna, ha ott tovább kutathatnám a magyar—finn kapcsolatokat annyira elősegítő Kodolányi nyomait.

— *Most Budapestre egyenest Jugoszláviából érkezett, ahol előadásokat tartott a horvátországi magyartanároknak. Évek óta közreműködik továbbképzésükben, milyen tapasztalatokat szerzett körükben?*

— A határszélen és a baranyai háromszögben több olyan falu van, ahol az általános iskolában magyar az oktatás nyelve. Ennek a vidéknek — mely nem tartozik a Vajdasághoz — van egy központi magyar középiskolája is. A mintegy 2000 magyar anyanyelvű tanulót kb. 100 tanár tanítja, s ezek továbbképzésére a magyarországi nyári egyetemekre járnak, időnként pedig otthon rendeznek továbbképzési napokat, melyekre rendszeresen meghívnak. Most a kórógyi szép, új iskolában és Vörösmarton jártam. Nyelvi szempontból is nagy gyönyörűség e kartársak oktatása: az ő magyar nyelvük sokat megőrzött régies formájából. Az emberek pedig roppant szeretetreméltó vendéglátók, hálás, fogékony tanítványok.

— *Terveiről mondjon még néhány szót!*

— A közeljövőben jelenik meg a Tankönyvkiadónál *Versről versre* c. kötetem, mely 20. századi magyar költők válogatott verseinek elemzését tartalmazza. *Testvér-műzsák* címmel pedig a Móránál készül egy könyvem, mely irodalom-zene-képzőművészet kölcsönhatásairól szól. Most kezdek dolgozni egy táj-esszén *Somogy és Zala* megyéről, ez a Móra új, hazánkat bemutató sorozatában fog megjelenni. Szerényen szólva útikönyvnek is mondhatnám, de ennél mégis több lesz, történelem, néprajz, művészet, s a mai élet is helyet kap benne. Holnap indulok Zalaegerszegre.

Jó utat, s jó munkát kívánok búcsúzóban, miközben arra gondolok, hogy Tüskés Tibor, az író valójában megmaradt a Németh László-i értelemben és igénnyel tanárnak, aki a honi tájak szeretetére, s a hazai kultúra múltjának és jelenének megbecsülésére tanít.

Bozóky Éva

#### M Ű V E I

Pécsi Múza (tanulmány és antológia) 1958. Pécs, Városi Tanács, 134 l.  
Dunántúl (Pákolitz Istvánnal) (tanulmány és antológia) 1967. Magvető, 222 l.  
Párbeszéd a Balatonról (Veres Péterrel) 1968. Fonyód, Járási Tanács, 70 l.  
A déli part (tanulmány) 1968. Kaposvár, Somogy megyei Tanács (Somogyi almanach 10.), 52 l.

Irodalmi nevelés a tanórán kívül. 1969. (2. kiad. 1970.) Tankönyvkiadó (A tanítás problémái), 120 l.  
 A szó és a vonal (tanulmány) 1970. Kaposvár, Rippl-Rónai Múzeum (Somogyi Múzeum 16.), 70 l.  
 Vallomás a városról (tanulmány) 1970. Magvető, 170 l.  
 Ezerszínű Magyarország (útirajz szerzőtársakkal) 1970. Móra, 376 l.  
 Kortárs irodalom a középiskolában (tanulmány) 1970. Tankönyvkiadó (A tanítás problémái), 144 l.  
 A pécsi irodalom kistükré (tanulmány) 1970. Pécs, Baranya megye Tanácsa, 64 l.  
 Magyarország 1971. (2. kiad. 1975.) Móra, 160 l. (Képes földrajz)  
 Pécs irodalmi emlékhelyei (tanulmány) 1971. Pécs, Városi Könyvtár, 24 l.  
 Tizenkét óra filmesztétika (tanulmány) 1971. Tankönyvkiadó, 122 l.  
 Így élt Zrínyi Miklós (életrajz) 1973. Móra, 200 l.  
 Nyár, erdő, kakukk (útirajz) 1973. Baranya megye Tanácsa, 204 l.  
 Aballiget és Orfű (útikönyv) 1974. Panoráma, 96 l.  
 Kodolányi János (tanulmány) 1974. Magvető, 280 l.  
 Nagyváros születik (szociográfia) 1975. Szépirodalmi (Magyarország felfedezése), 232 l.

## Szigorú mértékkel a könyvművészeti versenyről

A legszebb magyar könyveket válogató zsüri az idén is összeült, hogy elbírálja az előző év könyvtermését a tipográfiai tervezés és nyomdai kivitel szempontjából. A versenyre csak az állami kiadó-vállalatok küldhetik be erre legérdemesebbnek talált könyveiket, holott olykor a könyvkiadásra hasonlóképpen jogosult társadalmi szervezetek, ipari üzemek, tudományos intézmények, egyetemek vagy könyvtárak szintén publikálnak pazar nyomdai kiállítású munkákat. (1973-ban például a Budacolor Festékgár kiadta *A magyar könyvnyomtatás képeskönyvét* Soltész Zoltánné szép bevezetőjével, ő válogatta a képanyagot is, a tipográfiai tervet pedig Haiman György készítette. Ezt a többszínnyomású és fekete-fehér illusztrációkban gazdag, remekbe készült kötetet a gyár kizárólag legjobb vevői közt osztotta szét.) Előfordulhatna az is, hogy az Iparművészeti Főiskola tipográfikai tanszékének hallgatói közt feltűnik egy-egy Kner Imrérre emlékeztető tehetség — mégsem indulhatna a versenyen. Ezt az anyag mennyiségének csökkentése kívánja így.

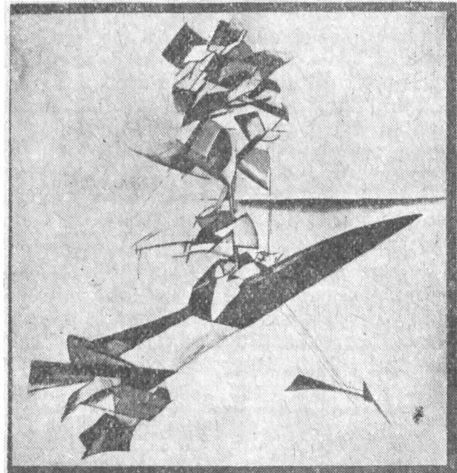
Fontos azonban a társadalmi ellenőrzés is, vagyis a verseny demokratizmusának biztosítása. Ennek érdekét szolgálja, hogy csak könyvárusi forgalomba került, mindenki számára hozzáférhető, szabadon megvásárolható könyvek vehetnek részt e nemes vetélkedésben.

A könyvművészeti versenyek hosszabb időn át kialakult, megszokott gyakorlata, hogy kiadványfajták szerint több kategóriában osztanak díjakat. Nálunk is a verseny 1954-ben történt felújítása óta ez az eljárás honosodott meg. Eleinte csak részben sikerült a könyvek helyes csoportosítása, de 1968-ban már csupán öt kategória: a szépirodalmi művek, a gyermek- és ifjúsági könyvek, a tudományos és szakkönyvek, valamint a felsőoktatás tankönyvei, az ismeretterjesztő

munkák, tankönyvek, továbbá a művészeti kiadványok számára osztottak díjakat.

1974-ben azonban már tízre, 1975-ben pedig tizenegyre emelték a kategóriák számát. Ezt elsősorban a magyar könyvkiadás műszaki minőségének és esztétikai színvonalának emelkedése indokolja. Bár azt sem hallgathatom el, hogy a nyomdai munka egyes területein visszaesés tapasztalható, így például a szövegnyomtatás az utóbbi időben többször éri jogos kritika, mint a korábbi években.

Mindenesetre azok a vitathatatlan sikerek, amelyeket könyvtervezőink és nyomdászaink eddig elértek, arra bátorítanak, hogy lehet végre szigorúbb mér-



GERMAN  
KARGINOV

CORVINA

**RODCSENKO**

téket alkalmazva szólni a díjazás módjáról és egy-két díjnyertes könyvről.

Az 1975. évi könyvtermésből 236 művet küldtek be a kiadók, és ezek közül 46 részesült első vagy második díjban, továbbá mintegy félszáz kapott dicséző oklevelet. Tulajdonképpen örvendetesnek mondhatnánk, hogy ilyen nagy a kiüntetés, elismerést érdemlő munkák száma, ha ez a bőség nem keltene kételetyt is. Vajon a zsüri eléggé magasra állítja-e a mércét? A szigorúbb ítélkezés talán elégedetlenséget szülne, de a versenynék feltétlenül nagyobb tekintélyt, társadalmi- és sajtóviszhangot adna. Egyetlen napilap vagy folyóirat sem vállalhatja, hogy 46 díjnyertes munka elemző értékelésével foglalkozzék. Még felsorolásuktól is elzárkóznának. De miután a verseny eredményei többé-kevésbé hézagossá tudósításokban mégis nyilvánosságra kerültek, a közönség és a sajtó munkásai sajátos módon tovább folytatják a „zsűrízést”: egyes munkákról írnak, beszélnek, másokról hallgatnak. Így derült ki, hogy 1973-ban a *Magyar Anjou Legendárium* hasonmás kiadása, 1974-ben pedig a Németh Lajos bevezetésével megjelent *Szontváry-kötet* érdemelte volna ki „az év legszebb könyve” címet. Nagydíjat is kellene tehát osztani! Más művészeti ágak versenyein ezt a gyakorlatot már rég bevezették. Ehhez azonban tisztázni kell, hogy a tudományos művek, szakkönyvek, ismeretterjesztő munkák és tankönyvek esetében rendkívül fontos ugyan a szöveg és az ábrák ízléses elhelyezése, de leglényegesebb az illusztrációk hitelessége, a többszínnyomású képek alaposan ellenőrzött színhűsége. E kiadványfajták esetében tehát elegendő az első és második díjak odaítélése. A művészeti kiadványok, albumok, valamint a szépirodalmi művek illusztrált kiadásainál azonban elsőrangú követelmény, hogy a könyv, amelyet az olvasó kézbe vett, ne csak tartalmával, hanem tipográfiai formáival is esztétikai élményt nyújtson. E két kategóriában valóban indokolt volna a nagydíj.

A díjnyertes szépirodalmi munkák közül ezúttal ismét a Magyar Helikon egyik kiadványa bizonyult a legkülönbnek: *Shakespeare II. Richárdja Szalay Lajos* illusztrációival. Hogy ez a mű az elsők közt is első, azt a Kulturális Minisztérium 10 000 forintos különdíja is mutatja, melyet Szalay Lajos illusztrációiért kapott.

Bonyolultabb a helyzet a művészeti kiadványok területén. Az elmúlt évben két rendkívül érdekes művészeti tárgyú könyv jelent meg a magyar könyvpiacra: az egyik *German Karginov Rodcsenkőről* írott munkája, a másik pedig

*Fehér Géza Török miniatúrák* című könyve. Azt hiszem, velem együtt sokan bevallhatják, hogy eddig vajmi keveset tudtak a konstruktivizmus kiváló orosz képviselőjéről, akinek térbeli és festett absztrakt kompozíciói Kassák, Moholy-Nagy és Bortnyik Sándor munkáival mutatnak rokonságot. A Rodcsenkőről szóló kitűnő munkát a Corvina igen változatos, gazdagon illusztrált kötetben bocsátotta a magyar olvasóközönség elé. (A *Zrínyi Nyomda* nagy műgondtal létrehozott terméke.) Szövegét a könyv tervezője, *Koppány Simon* igen stílusosan, ciceró méretű groteszk betűből szedte, de sajnós ritkítás nélkül, tömören 30 ciceró szélességű sorokban, s emiatt fárasztó a könyv olvasása. Súlyosabb hiba, hogy a névmutató, amelynek egy-egy sorában csak egy név és két-három lapszám található, szintén 30 cicerós szedésű, holott ilyen esetben elemi kívánalom lenne a két hasáb.

A *Török miniatúrák*-nak a gazdag tapasztalatokkal rendelkező *Szántó Tibor* elegáns, megragadóan szép formát adott. A könyv szövegét és a jegyzeteket egyaránt kéthasábosan szedette, és kéthasábosak a pompás miniatúrákkal szemben, a páros oldalakon elhelyezett képmagvasrészletek is. A magyar hódoltság korából az isztambuli Topkapu Szeráj Múzeumban fennmaradt, a perzsa miniatúrák stílusában készült, színes krónika-illusztrációk megkivánták a középtengelyes belső címlapot. Ezt Szántó Tibor biztos kézzel formálta meg. A belső címlap szövege fölött és alatt elhelyezett stilizált nyomdai dísz helyett azonban jellegzetesebb, igazi arabeszket is találhatott volna.

A harmadik könyv, amelyről szólanom kell, *Andrej V. Ikonnyikov Leningrád és környéke* című könyve, amelynek illusztrációit *Rácz Endre* fényképezte, biztos művészi érzékkel. (Ezt a munkát a zsüri a fotóalbumok közé sorolta, holott — tekintettel Ikonnyikov 94 lap terjedelmű kitűnő építéstörténeti tanulmányára — a művészeti kiadványok között volna a helye.) A könyv tervezője, *Faragó István* valóban korszerű munkát alkotott. Tágasan ritkított, levegős szedése, a színes képek és a szöveg formátumának tökéletes összhangja és a lapszélekig kigégedett fekete-fehér illusztrációk változatos méretezése feltétlenül elismerést érdemel.

A Leningrádról szóló könyvet, valamint a török miniatúrák kötetét a *Kosuth Nyomda* kiváló klisékészítői, szedői és gépmesterei állították elő.

A zsürinek tehát némileg ellentmondva, az elmúlt év legszebb művészeti kiadványának a Leningrád és környéke cí-

mű munkát tartom, melléje úgyszólván holtversenyben sorakozik fel a Török miniatúrák című kötet, és e kettő mellett harmadik helyre szorul a Rodcsen-

kőről szóló, tipográfiaiilag kissé szerényebb sikerrel megoldott munka.

Kéki Béla

könyvekről

## Fejlődő országok, haladó eszmék

Megváltozott, vagy változóban van a növekvő világpolitikai érdeklődés földrajzi iránya. Természetes, hogy az érdeklődést mindig az események ébresztik-szítják, ám a tömegtájékoztatók figyelemfelkeltő jelentéseinek hatásán túl észrevehető: már régóta nem követi nálunk sem a világpolitikai érdeklődés a klasszikus, a megszokott irányt. Figyelünk persze a nagy és a közeli dolgokra is, de mind többet és többet kérdezzünk a fejlődő országokról. (Fejlődő országok — ez pontosabb fogalom, találóbbs mint az idegen nyelvekből fordított „harmadik világ” kifejezés, amely még megtevesztő is lehet, azt sugallhatja, hogy van a szocialista és a kapitalista út mellett még egy harmadik is...) Kérdezzünk, mert keveset tudunk, s amit tudunk, az is gyakran késett, pontatlan, mert lemaradt az események, folyamatok, változások mögött. Pedig nem kellene lemaradnunk. Van Magyarországon jó néhány olyan tudós, szakember, aki jól és naprakészen eligazít a fejlődő országok témakörének legtöbb ágazatában. (Valószínűleg a kérdés legjobb összefoglaló művei között tartják számon Sík Endre Fekete-Afrika történetével foglalkozó négykötetes könyvét. Bognár József gazdaságpolitikai munkáiból is több tárgyalja a fejlődő országok kérdéseit. Magyarul jelent meg először a világon ennek a témának önálló enciklopédiája, az ezerháromszáz oldalas *Fejlődő Országok Lexikona*.) Az utóbbi mű főszerkesztője, Kende István szerkesztette a *Fejlődő országok, haladó eszmék* című chrestomathiát (szöveggyűjteményt), amely alapvetően fontos tanulmányokat, cikkeket, dokumentumokat közöl. Ő írta a kötet bevezető tanulmányát is. *A fejlődő országok politikai eszmevilága* címmel.

A Kommunista Kiáltvány első fejezete ezzel a mondattal indul: „Minden eddigi társadalom története osztályharcok története.” A fejlődő országok politikai eszmevilágának fejlődésében mindig akkor kerül sor sorsfordító változásra, va-

lódó előrelépésre, amikor ennek az 1847—48-as fordulóján Marx és Engels által megfogalmazott mondatnak az igazát, oltani érvényét is megértik.

Kende István tanulmányának a legérdekesebb, vissza-visszatérő gondolata, hogy — néha még csak nem is a társadalmi ellentétek tagadásából fakadóan — valamelyik egyébként sok más kérdésben helyesen állást foglaló politikus *torzítva* látja hazájának vagy más társadalmaknak az osztályszerkezetét. „Érdekes, hogy olyan, az antikapitalista fejlődés híveinek sorából kiemelkedő politikusok, mint Nasser, Nyerere, Sékou Touré egyaránt átmentek fejlődésük azon fázisán, amelyben nyíltan tagadták, legalábbis a maguk országát illetően, az osztályok és az osztályharc létezését; ők mind túl is jutottak ezen a fázison” — jegyzi meg a tanulmány írója. (Az osztályok létét és az osztályelleneteket tagadó nézetek különben szabályos „tudományos alátámasztást” is kaptak Rostow amerikai és Gurwitch francia szociológusoknál; ők, a „korszerűség” elméletének jegyében kifejtik, hogy „nem ipari társadalmakban nem létezhetnek társadalmi osztályok” és egyszerűen *figyelman kívül hagyják az embereknek a termelés folyamatában kialakult viszonyait*.) Kende tanulmánya a *Léopold Sedar Senghor és Frantz Fanon* társadalomelemzését vizsgálva e nézeteknek a fejlődő országokbeli jelentkezésére figyelmeztet. „Senghor is, Fanon is hamis nyomon jár. Csak míg Senghor a forradalmi tüzet akarja oltani elméletével, Fanon éppen szítani kívánja. Senghor a jobboldali szociáldemokráciával kerül elvi rokonságba — politikai gyökerei francia viszonylatban oda is nyúlnak vissza — Fanont az orosz narodnyikokhoz közelíthetnénk” — jegyzi meg. A helyes utat a fejlődő országokban is az lelte meg, aki a *Kiáltvány hatszavas mondatát* megértette.

A Kende-tanulmány egyik legszemesebben megírott részlete a szocialista jelző sokféle használatáról szóló fejezet.

„A »szocialista« jelző »divatos« lett — írja Kende —, és végigpillant azoknak a közéleti embereknek a szinte végtelen során, akik a legkülönfélébb osztályállásponttal, politikai színezettel, mind »szocialistának« mondják magukat.” A szerző idézi *Nehrut, aki 1946-ban a szocializmus felé haladó Indióról beszélt* s gyorsan hozzátette: „Hogy milyen formája legyen ennek a szocializmusnak, ez ismét más, megvizsgálandó kérdés.” Nehru pontosan tudta, hogy országában a feudalizmus ezer jegyét viselő *kapitalista* rend van, jegyzi meg a tanulmány. *Konan Bedine*, az Elefántcsontpart pénzügyminisztere 1966-ban Washingtonban, a Nemzeti Újságíróklubban mondta: „az afrikai szocializmus doktrínáját választó számos afrikai ország közül az elefántcsontparti gyakorlat bizonyítja a legjobban a kapitalista rendszer és a szabad vállalkozás sikerét”. Más szóval a miniszter közli: *ne tessék komolyan venni*, ha szocializmusról beszélek. Kende István egyébként — hangsúlyozva, hogy ez nem jelent merev osztályozást — három fő csoportra osztja a fejlődő országokban a szocialista jelző mögött rejtőző áramlatokat. Az első csoport az elnevezésen kívül még az *antikapitalizmus egyetlen jegyét sem mutatja*, a második a reformkereső *„szubjektív szocialisták”* csoportja, a harmadik a *változtatásra képes és hajlamos forradalmi demokratáké*. Feltűnhet, hogy nem esett szó a többféle „szocializmus” emlegetésénél a termelési eszközök tulajdonviszonyának és a hatalom birtoklásának kérdéséről. Nem csak az emlegetésnél hiányoznak ezek a kérdések: *a politikai gyakorlatból is...*

Mindjárt a címdoldal után ez áll a könyvben: „E kötet szerzői közül életüket vesztették az imperializmus és a reakció elleni forradalmi harcban” — és aztán tíz olyan név ábécérendben, amelyet az elmúlt esztendőben világszerte, nálunk is számtalanszor emlegettek. *Aldit, Allende, Ben Barka, Amílcar Cabral, Abram Fischer, Che Guevara, Lumumba, Mondlane, Mudzsibur Rahman és Camilo Restrepo Torres* neve. Még két férfi, a meggyőződése miatt börtönben selymődő chilei kommunista, *Luis Corvalán* és a dél-afrikai nacionalista *Nelson R. Mandela*-neve olvasható ezen az oldalon. A kötetben *harmincnegyzet*, a fejlődő országokban kiemelkedően fontos szerepet betöltött vagy betöltő férfi írásait, tanulmányait, cikkeit olvashatjuk. A harmincnegyzetből *tíz* halt meg harc közben, *kettő* börtönben vannak — az arány személyük, az általuk képviselt politikai vonal fontosságát is jelzi.

A kötet háromnegyede a szöveggyűjtemény. A legtöbb cikk, tanulmány, be-

szédészlet itt jelenik meg először magyarul. Az olvasót alighanem a kötet első átlapozásánál már megragadja két jelenet felidézése, a régi hatalmasok és az új vezetők nyilvános szembekerülésének két, immár történelmi epizódja. Az első 1958-ban *Guineában* történt, ahol a múltat *de Gaulle* tábornok-elnök képviselte, az újat pedig *Sékou Touré*. *De Gaulle* a Francia Közösségbe való belépésre szólított fel; *Sékou Touré* az ő jelenlétében utasította ezt vissza és állt ki a *függetlenség mellett*. Nem sokkal később a *de Gaulle* alkotmánytervezetere megrendezett népszavazáson *Guinea* csaknem egyhangú nimmal felelt. A második jelenet színhelye a *kongói parlament* volt, időpontja 1960. június 30. *Baudouin* belga király „üdvözölte” a belga gyarmat helyén itt éppen létrejött új országot. „Kongó függetlensége annak a munkának a betetőzése, amelyet a nagyszerű II. Lipót állhatatos bátorsággal elkezdett...” — mondta a király, szerényen elhallgatva, hogy II. Lipót gazdálkodása — magánbirtokán 1885 és 1908 között — *nyolcmillió kongói kiirtását* is jelentette és a mai *Zaire* csak a nemzetközi közvélemény nyomására lett királyi tulajdonból belga gyarmattá. A királyi beszéd és *Kaszavubu* kongói elnök udvarias köszöntőszavai után váratlanul szólamra emelkedett *Patrice Lumumba*, a fiatal miniszterelnök. Így kezdte a beszédét: „Még túl frissek és túl fájdalmasak a 80 éves gyarmati uralom idején osztályrészekünkül jutott sebek, semhogy kiúzhathoznánk őket emlékezetünkéből. Megismertük a kimerítő munkákat... Megismertük a gúnyolódást, a sértegetést, az ütlegetést, s mindezt csupán azért kellett reggel, délben, este elviselnünk, mert négerék vagyunk. Ki tudná elfelejtetni azt, hogy a feketéket mindig tegezték, persze nem barátságból, hanem azért, mert az előkelő »Ön«-t a fehéreknek tartották fenn?...”

Kende István tanulmányának egyik fő megállapítása, és a szöveggyűjteményből újra meg újra, néhol nyíltan, néhol csak utalásként kicsendül, hogy a gyarmatosítás elleni áramlatok harca *két nacionalista eszmekör összejöttökése*: az elnyomó és az elnyomott nemzeteké. Kende: „Az elnyomók nacionalizmusával való szembeszállás a marxizmus alapvető elve, az elnyomott nemzet nacionalizmusára köre szükségszerűen jegecesedik ki a széles, antikolonialista, tartalmában antiimperialista és antifeudális, tehát haladó front.” A kötet — a tanulmány is, a szöveggyűjteményben közölt anyag is — az imperializmus, a gyarmatosítás ellen küzdő óriási harci tábor osztagainak *sokféleségéről*, eszmeviláguk ellentmondásokban sem szegény *sokszínűségéről* tá-

jékoztat. Olyan, egymástól gondolkodásban és térben egyaránt távol küzdött férfiak és csoportok szava szól a kötet lapjairól, mint *Ho Si Minh* és *Guevara*, *Frantz Fanon* és *Rodney Arismendi*, a cordobai katolikus egyetem szociológusdiákjainak csoportja és a Dél-Afrikai Kommunista Párt Központi Bizottsága. A világpolitikai tájékozódás teljességéhez és alaposságához a napi sajtó, a hetilapok és folyóiratok információi mellett elengedhetetlen a marxista—leninista elemzést adó könyv, és az adott téma

legfontosabb dokumentumainak ismerete is. Aki a fejlődő országokban folyó, a világ holnapját meghatározóan befolyásoló harc iránt az egyszerű eseményhíren túl érdeklődik, a tájékozódáshoz a legjobb alapkönyvként tudja használni a Fejlődő országok, haladó eszmék című kötetet. Elgondolkodtató, hogy a könyv csak ötezer példányban jelent meg, pedig az ilyen fajta politikai ismeretterjesztő alapműnek ott kell lennie a könyvtárak polcain. (Kossuth, 407 l. 60 Ft)

Gárdos Miklós

## A testedzés és a természetjárás könyvei

Olimpia évében vagyunk, összeállítá-sunk mégsem a versenysportok világába vezet, hanem olyan kiadványokra hívja fel a figyelmet, melyek mozgásra, testedzésre és a szabad idő egészséges eltöltésére buzdítanak, vagy ahhoz adnak tanácsot.

### A testedzés kézikönyvei

Ha az olvasó sportra gondol, a fogalmat stadionnal vagy legalábbis tágabb épülettel társítja, s máris eszébe jut a helyhiány. Am az emberi elme nem ismerhetetlen, s ebben izmaink is támogatnak bennünket. *Ilse Buck* bebizonyítja ezt *Játékos testedzés* c. könyvében, ami az ún. izometriás gyakorlatokkal ismerteti meg az olvasót. Reggel ágyban fekve, majd a fürdőszobában, munkába menet, autóvezetés közben, vonaton utazva, munkahelyünkön — tehát gyakorlatilag mindenütt — végezhetőek ezek a gyakorlatok. Az izometria sport, mozgás nélkül. Lényege: 6—6 másodpercig megfeszítve kell tartanunk kéz-, láb-, váll-, nyak- stb. izmunkat (napi 90 másodperc gyakorlás már elég!). Életkor, hely- és időhiány tehát nem lehet akadály a gyakorlatok elvégzésének.

Végezhetjük a lakásban, zárt, viszonylag kis helyen, a jóga gyakorlatokat is, de ezekhez több türelem, s nem kevés gyakorlás kell. *Dely Károly Jógagyakorlatok* c. kötete hátygyakorlatokat, nyújtózkodó, kéz-, láb-, hasgyakorlatokat, s légzőgyakorlatokat ismerteti fotókkal illusztrálva. A kötetnek elsősorban az veszi hasznát, aki a jóga alapelemeit már elsajátította.

*Adrian N. Ionescu Sportmasszázs* c. kötete részletesen leírja a masszázst technikáját (simítás, dörzsölés, gyúrás, ütögetés, húzás, nyomás stb.), a részleges- és az általános masszázst, az önmasszázst stb. Ezeknek ismerete nemcsak a versenysportolók számára fontos. Fáradtság vagy sérülés után néhány egyszerű massz-

szírozó művelettől az izmok újra frissek lesznek, a fájdalom mérséklődik vagy megszűnik.

Immár másodsor jelent meg — javított, bővített kiadásban — a *Sport a családban* c. kiadvány. A kicsinyektől a felnőttekig mindenki használhatja. Rajzokkal, fotókkal illusztrálva sok száz olyan gyakorlatot mutat be, amelyek a lakásban vagy a szabadban végezhetőek. Szülni készülő nők, elhízás ellen harcolók vagy idős emberek, s bárki, aki edzett, egészséges akar lenni, haszonnal forgathatja ezt a kötetet. Új szempontokra, véleményekre is felhívja a figyelmet: megtud-





ható belőle például, hogy a csecsemőket nem kell tornáztatni, holott ezt régebben minden csecsemőápolási munka előírta. A természetjárás, az autós turisztika és a vízitúra fejezetei azonban — melyeknek jelentőségét aligha kell bizonygatni — a kocogást bemutató résszel együtt sajnos nem az átlagember teljesítőképességét, idejét, lehetőségeit veszik tekintetbe.

### Horgászoknak — természetjáróknak

Vigh József könyve, a *Horgászni szeretnék!* arról győzi meg az olvasót, hogy ez a népszerű időtöltés csak látszólag egyszerű dolog. A horgásznak tisztában kell lennie a bonyolult felszerelésekkel (botok, zsinegek, csörlők, hálók, csalik stb.), a horgászegyesületekkel, engedélyekkel, a kifogható halak fajtáival, méreteivel, súlyával, tilalmi időkkkel stb. Ez a költséges hobby nem kevés kintartást, ügyességet, leleményességet kíván. A kitűnően illusztrált kötet a kezdő és haladó horgászok alapkönyve. A horgászat iránt érdeklődőknek egyébként figyelmükbe ajánljuk a havonta megjelenő *Magyar Horgász* c. folyóiratot és a *Horgászati évkönyveket* (1974 és 1975) is.

A túrákönyvek ismertetésének élére kívánczik Kovács Nemere *Táborozók könyvének* említése. A természetjárás alapvető tudnivalóitól (térképismeret, tú-

ravezetés stb.) a táborozás előkészítéséig, felszerelési útmutatásokig, a tábori élet megszervezéséig sok-sok tanácsot olvashatunk benne. Hasonló kötet eddig még nem jelent meg, s az e tárgykört érintők régen könyvritkaságokká váltak.

Izléses műanyag kötésben jelent meg az *Aggteleki karsztvidék útikalauz* c. kiadvány. Írói kiváló szakemberek, akik nemcsak a híres barlangokat, hanem a felszíni túrautakat is leírták könyvükben.

Az egész ország területét átfogja a Medicina kiadó *Vártúrák kalauza* c. kétkötetes összeállítása. Népszerűségére jellemző, hogy kötetei második kiadásban is megjelennek (az 1. kötet már napvilágot látott, a második az év végére várható). De míg az első kötet a középkori várakon kívül az őskoriakat és római koriakat is ismerteti, addig a második lezárítja vizsgálódási körét a középkori erődítményekre. Sajnos, jó néhány vár leírása hiányzik mindkét kötetből, és sok olyané is belekerült, amely nem lehet túracélpont. A túraleírások is pontatlanok, sok a hibás történeti adat és az elírás, még a második kiadásban is. A kötetek azonban minden hibájuk ellenére hézagpótló szerepet töltenek be.

A Medicina kiadó Panoráma szerkesztőségének újszerű sorozata a „mini útikönyvek” Közülük Cseke László a *Dunakanyart*, Zákonyi Ferenc a *Balatont*, Szombathy Viktor *Szlovákiát* bemutató kötete jelent meg eddig. A „mini” megjelölés megtévesztő, mert sem a formátum nem kicsi, sem a tartalom nem szűkös. A kiadónak ezek eddig a legjobb útikönyvei. A számozott térképek, a jól tagolt szöveg, a bőséges gyakorlati útmutatók, az adatok pontossága hamar kedvelté tette a köteteket.

A kirándulók nélkülözhetetlen útítársa a térkép. Az új és új kiadású autóatlasz, a hegyi turistatérképek és várostérképek mellett a Kartográfiai Vállalat regionális atlaszszorozatot is indított. *Budapest atlasza* után megjelent az Országjárók atlaszának *Balaton—Nyugat-Magyarország* c. kötete. A címből úgy tűnik, a Kartográfiai Vállalat a közfelfogástól eltérően alkalmazza a „nyugat” megjelölést. A kötetben ugyanis megtaláljuk a Balaton-környék, a Velencei-hegység, a Kőszegi-hegység térképét, de a Soproni-hegységét, a Vasi-domságát, a Zalai-domságát vagy a Vértes-hegységét nem. A résztérképek sokkal pontatlanabbak és nehezebben áttekinthetőek, mint a hegyi turistatérképek. A szöveges tájismertető rész nagyon hiányos. Tény azonban, hogy sok olyan térkép is van benne, ami csak ebben a kiadványban hozzáférhető.

A külföldi tájakat ismertető útikönyvek szinte kizárólag az autósok szem-

pontjai szerint készülnek, a hegyvidékek jelzett turistaújtait, sétaújtait nem tüntetik fel, illetve ezekből igen keveset. Ezért öröndetes, hogy szlovák-magyar közös kiadásban megjelent a magyar nyelvű *Magas-Tátra térkép*, bő szöveges útmutatóval. A Romániában kiadott néhány magyar nyelvű útikönyv közül említésre méltó *Kisgyörgy Zoltán Erdővidék útikalauz* c. munkája, valamint a *Hargita megye útikönyve* c. kiadvány. A román hegyi útikalauz sorozat (Munții nostri) kötetei közül a *Gyergyói havasok* című megjelent magyarul is.

A természetben barangoló ember sok olyan kisebb-nagyobb érdekességgel találkozhat, amely fölkelti érdeklődését. Kérdéseire feleletet talál *dr. Xántus János A természet kalendáriuma* c. kis enciklopédiájában. Megtudja belőle, milyen általában az egyes hónapok időjárása,

hogyan alakul a madarak vonulásának menetrendje. Szép, színes képek illusztrálják a „virágkalendáriumot”, amely a virágok nyílási idejéről ad felvilágosítást. Gyógynövény gyűjtési naptár, kozmikus krónika, gombakalendárium és sokszáz egyéb apróság teszi hasznossá a kis kötetet.

Ha a kiránduló a „természeti emberek” módján magakészítette ételmelet szeretne fogyasztani, figyelmébe ajánljuk *Erdei Ferenc Néprajzi ínyesmesterség* c. kis kötetét. A hűsítő nyárs vagy rostély, a bogrács kitűnő szerszám annak a kezében, aki ért hozzá. Erdi ínycsiklandozó ötletei alkalmasak arra, hogy egy-egy túrra ne csak a szép tájban, a műemlékekben való gyönyörködés, hanem gasztronómiai örömök forrása is legyen.

*dr. Csorba Csaba*

#### AZ ISMERTETETT MŰVEK

- Buck, Ilse: Játékos testedzés. Izometriás gyakorlatok. 1975. Medicina, 141 l. 16 Ft  
 Cseke László: Dunakanyar (Panoráma „mini” utikönyvek). 1973. Panoráma, 142 l. 22,50 Ft  
 Dely Károly: Jógagyakorlatok. 1973. Sport, 437 l. 41 Ft  
 dr. Dénes György — dr. Jakucs László — dr. Jakucs Pál: Aggteleki karsztvidék útikalauz. 1975. Sport, 506 l. 2 térk. 66 Ft  
 Erdi Ferenc: Néprajzi ínyesmesterség. 1971. Minerva, 110 l. 8 Ft  
 Hargita megye útikönyve. 1973. Hargita megye Néptanácsa, Művelődési és Szocialista Nevelési Bizottsága, Csíkszereda. 191 l. 1 térk.  
 Horgász Évkönyv '74 160 l. 15 Ft; Horgász Évkönyv '75 160 l. 15 Ft  
 Ionescu, dr. Adrian N.: Sportmasszázs. 1974. Sport, 286 l. 26 Ft  
 Kisgyörgy Zoltán: Erdővidék útikalauz. 1973. Sepsiszentgyörgy, 176 l.  
 Kovács Nemere: Táborozók könyve. 1974. Kriterion, Bukarest, 275 l.  
 Magas-Tátra turistatérkép. 1974. Slovenská kartografia (Bratislava) és a Kartográfiai Vállalat, (Budapest) közös kiadása, 22 Ft  
 Marcu, Oliviu—Rátz Zoltán—Borda, Mircea: A Gyergyói-havasok (Hazánk hegyei sorozat 7.) 1974. Turisztikai Könyvkiadó, Bukarest, 102 l. 1 térk.  
 Országjárók atlasza. Balaton—Nyugat-Magyarország. 1974. Kartográfiai Vállalat, 84 l. 37 térk. 95 Ft  
 Sport a családban. Szerk. Takács László. 2. jav., bővített kiadás. 1975. Sport, 382 l. 57 Ft  
 Szombathy Viktor: Szlovákiai utazások (Panoráma „mini” utikönyvek) 1975. Panoráma, 214 l. 30 Ft  
 Várturák kalauza. Szerk. Dely Károly. 1. köt. 2. jav. kiadás. 1975. Sport, 375 l. 45 Ft; 2. köt. 1973. 380 l. 44 Ft  
 Vigh József: Horgászni szeretnék! 1972. Natura, 183 l. 14 Ft  
 dr. Xántus János: A természet kalendáriuma. 1972. Kriterion, Bukarest, 527 l.  
 Zákonyi Ferenc: Balaton (Panoráma „mini” utikönyvek) 1973. Panoráma, 159 l. 24,50 Ft

## Három könyv a magyar reneszánszról

*Kovács Sándor Iván*, a Kortárs felelős szerkesztője és az Eötvös Loránd Tudományegyetem régi magyar irodalomtörténeti tanszékének adjunktusa tanulmányait *Pannóniából Európába* című kötetében gyűjtötte össze. A gazdag tematikában elmélyült tanulmány foglalkozik a nyughatatlan utazó, *Szepsi Csombor Mártonnal*, aki elsőnek rajzolt képet a kor változatos Európájáról a XVII. század elején *Europica varietas* című útleírásában, és éppúgy Magyarországot értette Pannónián, mint a humanista nevével is erre utaló *Janus Pannonius* vagy a reneszánsz későbbi szakaszában a másik bolyongó, *Szenci Molnár Albert*.

Magyarország és Európa kapcsolata a Pannóniából Európába alakzatban nemcsak távolságot és törekvést, de állapotot is jelöl, a megközelítés, a befogadás helyzetét. Az utazást is. Pannónia és Európa tágabb értelmű metaforák is: a magyar és az európai távlat összehangolásának mindenkori vezérszavai *Janus Pannoniustól Szenci Molnár Albertig*. Búcsúzás, vándorlás, utazás ezért telítődnek patrióta tartalommal az ember belső világát, a természetet és a földkerekséget fölfedező reneszánsz idején.

A kötet írásai közül kettő túlmutat a vándorlás, bűjdóság szülte kapcsolatteremtés kérdéskörén. Az egyik *Dante Isteni színjátékának* reneszánsz kori magyarországi sorsáról tár fel új adatokat, s ezek nyomán föllelhető Dante földrajzi világképet tágitó, megismerésre buzdító hatása. A másik ilyen tanulmány *József Attila* egyetemi szemináriumra készült dolgozatát vizsgálja, mely *Csáti Demeter „Ének Pannónia megvételéről”* című művéről szól. A téma kapcsán feltárul József Attila egész szegedi pályafutása, búcsúvétele, s kibontakoznak a Horger-ügy hiteles, kevésbé ismert részletei. A tanulmány azt is megmutatja, hogy milyen éleslátással fedezte fel József Attila a népköltészetnek azt a lappangó gazdagságát, melyből a magyar reformáció írói merítettek.

Kovács Sándor Iván a filológus esszé műfajában ír, szépen, olvasmányosan, nem szakemberek számára is élvezhetően. Kötete irodalomtörténet-írásunk nagy nyeresége.

*Bálint Sándor Szeged reneszánsz kori műveltsége* című könyve a város reneszánsz kori társadalmát és műveltségét, literátus világát rajzolja meg a szegedi béke (1444) és a „szegedi veszedelem” (1552) közötti korszak idején. A dokumentumok és eredmények mozaikszerűségükben is figyelemre tarthatnak igényt. A könyv forrásanyagának jó részét ugyan ismerték a kutatók, de csak tágabb, országos összefüggésekben használták fel, és akkor is hiányosan. Ezek a szétszórt mozaikszemek azonban sokkal fontosabbak, mint eddigi gondoltuk. Az eddigi véleményekkel, a művelt közfelfogással ellentétben kideríthető belőlük, hogy a korai polgárosodás hazai kultúrája, a kezdődő humanista műveltség nemcsak a német polgárok városaira volt jellemző, mert íme, Szeged egykori magyar parasztpolgárságának igen biztató szellemi életéről is vannak bizonyítékaink. E szellemi élet kibontakozását ugyan a hódoltság megakadályozhatta, a XVI. század magyar közműveltségének építéséből mégis részt kérnek a város utóbb diaszpórába kényszerülő lakói.

A szerző legfőbb feladatának a dokumentációt, a források összegyűjtését tekintette.

*A Magyarországi reneszánsz és barokk* (alcíme szerint: Művészettörténeti tanulmányok) című kötet három évszázadot fog át a XV. század utolsó harmadától a XVIII. század végéig. A közölt írások célja — művészeti múltunk teljesebb megismeretése mellett —, hogy a Magyar Tudományos Akadémia művészettörténeti kutatócsoportjának, elsősorban *Aradi Nórának* szervezésében készülő, több kötetes művészettörténeti összefoglalás számára előkészítse és megkönnyítse a reneszánsz és barokk korszak feldolgozását. A jelen kötetet *Galavics Géza* szerkesztette. A kor szakértőinek többségét megszólaltató kötet képet ad a tudományos előmunkálatok helyzetéről.

A magyarországi művészet története csak az egyetemes művészet történetének keretei között vizsgálható és írható meg. S valóban, a kötet szinte minden tanulmányában helyet kaptak a magyar és az európai művészet kapcsolatai, szintúgy a hazai művészeti jelenségek összehasonlító elemzése. A legsokoldalúbban az itáliai vonatkozások bontakoznak ki. Külön tanulmány foglalkozik néhány, Mátyás király udvarában tevékenykedő olasz művésszel, az itáliai épülettípusok gazdag hazai változatainak elemzésével, *Garas Klára* kitűnő tanulmányában pedig korai barokk művészetünk kiemelkedő olasz alkotóival. Helyet kapott a magyarországi barokk francia vonatkozásainak feldolgozása is, s a hazai fejlődés európai kapcsolatainak kutatásában érvényesül a tudatos, régóta esedékes kelet-európai összehasonlítás igénye.

A másik fontos kutatási szempont a képzőművészet társadalmi kapcsolatainak vizsgálata. Az érintett főbb problémakörök: a képzőművészet szerepe a korszak politikai küzdelmeiben, a barokk udvari kultúra jellegzetességeinek felmérése egy főúri kincstár összetételének tükrében, a művészek és a megrendelők viszonya, az alkotómesterek együttműködése, továbbá kapcsolatuk növendékeikkel, segédeikkel és a városok társadalmi életével.

A kötet tanulmányai az építészet, képzőművészet és iparművészet témáit dolgozzák föl; a reneszánsz függőkerttől a várkastélyokig, a geometrikus mintájú szötte-sektől a monumentális falképekig, a gazdagon faragott oltároktól az aranyozott ötvösreमेkekig régi művészetünk számos kiemelkedő alkotását mutatják be.

K a t o n a J e n ő

**KÖZPONTI CÍMJEGYZÉKET** adott ki a kémia és a vegyipar külföldi folyóiratairól az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, vala-

mint a Veszprémi Vegyipari Egyetem könyvtára. A kiadvány 32 könyvtár állományában fellelhető csaknem 4000 periodikát sorol fel. Gazdag információs bá-

zis, és a könyvtárközi kölcsönzés, a szakirodalmi együttműködés elősegítője. A kötetet Benedek Jenő és dr. Kovács Zoltán szerkesztette.

## Csibra István—Szerdahelyi István: Esztétikai alapfogalmak

Közoktatási rendszerünkben fontos szerepet játszik az esztétikai nevelés. Az utolsó tizenöt évben több esztétikai könyvet adtak ki Magyarországon, mint megelőzőleg bármikor. Különösen a Gondolat és a Kossuth érdemel említést esztétikai kiadványaiért. Ezúttal a Tankönyvkiadó új könyvére szeretnénk felhívni a figyelmet: Csibra István és Szerdahelyi István *Esztétikai alapfogalmak* című kislexikonára, mely az 1972-ben megjelent *Esztétikai kislexikon* anyagára épít, de az ott tárgyalt fogalmakat tágabb körhöz szándékozik eljuttatni, elsősorban az iskolai oktatást kívánja segíteni. Ezért stílusa oldottabb. A mű marxista ismereteket ad az általános esztétika területéről, a szakági esztétikák egy-egy fontosabb címszót kapnak; a külön címszó nélkül, de nagyobb kategóriáknál tárgyalt fogalmak a bő tárgymutató segítségével kereshetők ki. A szócikkek esztétikatörténeti visszatérítést is tartalmaznak, és érintik az adott kérdés filozófiai vonatkozásait.

Alkotás, befogadás, esztétika, esztétikum, fenség, komikum, műalkotás, művészet, művészség és művészetlenség, pártosság, realizmus, szépség és rútság, tartalom és forma, tipikusság, tükrözés — ime a legfontosabb címszavak rövid felsorolása a teljességre való törekvés nélkül.

Hogy a könyv tartalmából némi ízelítőt adjunk, vázlatosan bemutatjuk néhány fontos címszó feldolgozását.

A pártosság elemzésénél a szerzők kimutatják, hogy ez a kategória Lenintől származik, akinek 1905-ből való idevonatkozó megállapításai ma is időszerűek. A Lenin által ott kifejtett jelenség azonban voltaképpen egyidős az osztálytársadalmak művészetével: mióta a társadalmi osztályok kialakultak, a művészek így vagy úgy mindig állást foglaltak valamely osztály érdekei mellett, s ezen keresztül koruk problémáiban — írják, majd emlékeztetnek arra, hogy a pártosságot korábban inkább irányzatosság-

nak nevezték. Engels is foglalkozott ezzel a kategóriával, s többek között kimutatta Arisztophanész, Aiszkhülosz, Dante és Cervantes irányzatosságát. Engels szerint az irányzatosságnak a művészi szituációból, a szereplők jelleméből kell következnie, és nem szabad a szereplőket a korszellem képviselőiként szerepeltetni. Engels felfogásában tehát — hangsúlyozzák — az irányzatosság elválaszthatatlan társadalmi objektivitástól, s így okfejtése a lenini pártosságfogalom előlegezésének is tekinthető.

A realizmus címszó alatt kimutatják, hogyan alkotta meg ezt az alapvető esztétikai fogalmat Marx és Engels, sőt idézik Engelsnek a realizmusról adott meghatározását („magában foglalja a részletek hűségén kívül a tipikus jellemek tipikus körülmények között való hű ábrázolását”). Bemutatják a realista irányzat és a realista módszer közötti különbséget, elemzik a realizmus három történelmi formáját (naiv realizmus, kritikai realizmus, szocialista realizmus) is. Foglalkoznak a realizmus-antirealizmus problémával, kifejtik, miért bírálta Marx és Engels a „schillereskedést”, a naturalizmust. Bírálják Garaudynak a parttalan realizmust hirdető antimarxista koncepcióját is.

A kötetből nemcsak Marx és Engels, valamint Lenin állásfoglalását ismerjük meg a legfontosabb esztétikai kérdésekről, hanem a későbbi marxista esztéták: Plehanov, Lafargue, Mehring, Gorkij, Lunacsarszkij, Lifsic és Lukács György esztétikai nézeteit, illetve munkásságát is.

Ez az értékes munka, amely jól összeállított, az 1974-es évvel lezárt irodalomjegyzéket, továbbá részletes annotált névmutatót és tárgymutatót is tartalmaz, egyaránt hasznos pedagógusoknak, egyetemi hallgatóknak és mindenkinek, akit érdekelnek a művészetelméleti, esztétikai kérdések. (1975. Tankönyvkiadó, 273 l. 17,50 Ft)

Dr. Lakatos György

**KOZMŰVELŐDÉSI** cikk-bibliográfiájának 2. számát adta ki Bertók László összeállításában a Pécsi Tanárképző Főiskola könyvtára kiadványsorozatának

19., témabibliográfiáinak 4. számaként. A jegyzék a közművelődési szakirodalom tárgykörében 1975. októbertől 1976. februárjáig jelent cikkek, tanulmányok

válogatott gyűjteménye, s összeállításával a könyvtár a főiskola oktatóinak és hallgatóinak a témában való tájékozódását kívánja segíteni.

## Könyvtár- és irodalomnépszerűsítés

A könyvtárosok egy része nem tartja fontosnak és szükségesnek a könyvtári propagandát, mondván, „a jó bornak nem kell cégér”, tehát a jó ügynek, így a könyvtárügynek sincs szüksége népszerűsítésre.

A valóság azonban más: a lakosság egy része még ma sem eléggé tájékozott a könyvtárak sokoldalú szolgáltatásait illetően: csak a könyvkölcsönzés és esetleg a helybenolvasás lehetőségéről tudnak. Nem tekinthetjük véletlennek azt sem, hogy részben a könyvtári reklám egysíkúsága és alacsony színvonala következtében — még ma is sokan élnek köztünk olyanok, akik életükben sem lépték még át egy könyvtár küszöbét, miként ezt szociológiai felmérések adatai bizonyítják.

Ezért örömdetes, hogy a Könyvtárudományi és Módszertani Központ pályázatokkal és az ott sikert aratott tanulmányok fenti című közreadásával kívánja segíteni a könyvtárak reklám és propaganda tevékenységét.

Ez azonban még mindig kevés, hiszen ha a könyvtári propaganda anyagi lehetőségeit összevetjük más intézmények reklámra fordított költségeivel, kiderül, hogy a könyvtárak a mások által felhasznált összegek alig egy-két százalékának megfelelő anyagiakat fordíthatnak erre a célra. A gazdaságosság sokszor hangoztatott követelménye itt fokozottan érvényes: elengedhetetlen, hogy ezt a kis keretet hasznosan és célrátörően használjuk fel, s ehhez nyújt segítséget és hasznos indításokat a szóban forgó tanulmánykötet.

A közzétett négy tanulmány a KMK 1972/73-as pályázatára érkezett. A pályázat egyik célja az volt, hogy fiatal könyvtárosokat vonjon be az országos kutatási terv feladatainak kidolgozásába, ennek megfelelően a szerzők többsége fiatal.

Pályázatokról lévén szó, érthető, hogy a közzétett tanulmányok eltérő színvonalúak, a szerzők különféle módszertani nézeteket és elképzeléseket vallanak. A munkák sokfélesége figyelmeztet arra, hogy milyen nagy a tárgyalat terület és kapcsolata más témákkal mennyire sokrétű.

*Dénes Pál* tanulmánya a munkások olvasóvá neveléséről szól. Kezdetben szokványosnak tűnik, midőn azonban bemutatja a propagandaformákat, illetve

hatásukat elemzi, értékes tapasztalatok átadásával segíti a téma iránt érdeklődő könyvtárosokat: így pl. másutt is megvalósítható az a módszer, amely az újságírók és üzemi lapszerkesztők részére indított pályázatokkal a sajtót a könyvtárak érdekében aktivizálja.

A sorrendben következő tanulmány az egyetemi hallgatók körében végzett könyvtári propaganda formáival, azok hatásával és e hatás mérésének lehetőségeivel foglalkozik.

Szerzője *Kovács Melinda* saját vizsgálódásaiból merítve közli tapasztalatait, helyenként azonban csak általánosságokat említ. Úgy érzem, az egyetemi könyvtárakban már nagyobb feladatok is ki-tűzhetők a könyvtári propaganda elé, mint a könyvtárhasználati ismeretek elsajátíttatása, illetve népszerűsítése; és az sem sajátos probléma, hogy az egyetemi hallgatók hajlamosak a könyvrongálásra. Viszont figyelemre méltó megállapítása az új könyvek propagálásával kapcsolatban, hogy a szemléltető bemutatás mellett még ma is fontosak az írásos könyvismertető: az Új könyvek a könyvtárban c. összeállítás — mint írja — igen eredményes volt, az ismertett könyvek 30%-át elvitték az olvasók.

*Nógrádi Gábor* tanulmánya a klubkönyvtárakban végzett propagandamunkáról szándékozik képet adni. A cím azonban megtévesztő, ugyanis a tanulmány nem a sajátos, klubkönyvtárban végzendő propagandaformákkal foglalkozik (a 105/1968. MM utasítás szerint ez a létesítmény kifejezetten a kis települések művelődési intézménye), hanem általánosságban foglalja össze a közművelődési reklám és a propaganda fajtáit és eszközeit. Új módszert is bemutat: a telefonkampány hazánkban ismeretlen, alkalmazásáról csak külföldi reklám-szakkönyvekből tudtunk eddig. (Ez az új reklámmódszer elősegíti ugyan, hogy az előre összeállított névsor alapján telefonon felhívott olvasó és a könyvtáros között személyes kapcsolat jöjjön létre, vagyis, hogy az intézmény személyessé váljék; alkalmat ad a rábeszélésre; hátránya viszont, hogy csak a telefonnal rendelkezők érhetők el általa; és kockázatos, hogy zavarásnak tekintik a hívást, azonkívül sok időt is igényel.)

A tanulmány tömör fogalmazása és didaktikus felépítése lehetővé teszi, hogy

ne csak a kis települések könyvtárosai, hanem más közművelődési intézmények dolgozói is hasznos tanulságokat meríthessenek belőle és példái nyomán az eddig kevésbé ismert formák alkalmazásával bővíthessék propagandaszakozataikat.

A kötet befejező tanulmánya a legszínvonalasabb. *Mándy Gábor* írása témájában is újszerű: önköltség elemzéssel egybekötött hatásvizsgálat és értékelés. A Könyvtári Magazin 1972. évi 2. számának költségvizsgálata új nézőpontokat ad; egészen bizonyos, hogy érdemes lenne más kiadványoknál is hasonló elemzést végezni, mert így a rendelkezésre álló propagandaköltséget az ér-

tékesebb, nagyobb hatásfokú termékek előállítására lehetne összpontosítani.

A kötetről az olvasó összbenyomása kedvező, bár a címlap — szennycímlap sorrendjének cseréje úgy látszik állandó kísérője lesz a sorozatnak: az előző, „Reprográfia és kiadványkészítés a könyvtárban” című kiadványnál is hasonló hibával találkozunk.

A kötetet *Pelejtei Tibor* szerkesztette és látta el értékelő előszóval, a grafikai munkákat *Varga Hajdú István* végezte; a könyvben ugyanis sok ötletes ábrát, plakát reprodukciót, kiadvány-, műsorfüzet címlapot találunk (KMK—NPI, 1975. 148 l. 16 Ft) *Mezei György*

## Kamarás István: Az irodalmi érték esélye lektúrolvasóknál. Kilenc olvasóportré

(Esettanulmányok)

Az olvasáskutatás hazai termékeit, az olvasási indítékokat-szokásokat vizsgáló felméréseket kimondatlanul (de kimondva is) gyakran éri az a vád, hogy a feltárt tények, adatok nehezen fordíthatók le az olvasónevelés gyakorlatának nyelvére, hogy az átlagszámok mögött nem vagy alig tapintható ki ember és könyv sajátos kapcsolata. Akik így vélekednek, nem látják be, hogy az átlagszámok és tipikus viselkedésmódok elemzése nélkül az egyedi esetek is nehezebben, bizonytalanabban értelmezhetők.

Kétségtelen, hogy olvasáskutatásunknak — az alapozó és átfogó jellegű extenzív korszak után — előbb-utóbb el kellett jutnia egy olyan kutatási szakaszhoz, ahol az extenzív felméréseket az egyedi példákat tanulmányozó intenzív vizsgálatok egészítik ki. Ezek a vizsgálatok a már korábban megismert általánosabb törvényszerűségeket „működés közben” mutatják be, megrajzolva egy-egy ember olvasói arculatát. Persze az így nyert portré is inkább csak mozaikkép, s nem élethű fotográfia, ezek az „olvasóportrék” — ha jók! — egyedi és sok esetleges vonásuk mellett tipikus jegyeket is hordoznak: nemcsak illusztrálják, hanem gazdagítják is az olvasókról eddig begyűjtött általános ismereteinket.

Ilyen portrékat mutat be Kamarás István több kutatási műhely (OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ; Szakszervezetek Elméleti Kutató Intézete; KISZ KB Ifjúságkutató Csoport) összefogásából sarjadt újabb tanulmánya, követendő és rangos példát állítva az olvasáskutatás jövőjébe beható vizsgálódásai elé. A tanulmány egyben

az extenzív és intenzív olvasáskutatási módszerek egymásraépülését, szerves kapcsolatát is példázza: a kiadványban közzé tett kilenc olvasóportré ugyanis egy átfogóbb és hasonló címen publikált felmérés (Kamarás I.: Az irodalmi érték esélye lektúrolvasóknál. NPI 1974. 1. Könyvtáros, 1975. 3. sz. Kárpáti Zoltán — újabb kiadása folyamatban!) „melléktermékének” is tekinthető. (Az alapfelmérés legfontosabb eredményeit — az olvasóportrék tanulságerejének fokozása céljából — a jelen kiadvány bevezetője is tartalmazza.)

A korábbi felmérés népelesebb, elsősorban *lektűrkedvelő, könyvtárt látogató munkásfiatalokat* bemutatott mintájából kiválasztott kilenc ifjú nagytitka alá helyezett olvasói arcképe — ahogy azt a szerző maga is hangsúlyozza — nem azt akarja mondani és ábrázolni, hogy „ez van”, hanem azt, hogy: „ilyen is van”. Ugyanakkor Kamarás nem furcsa figurákat mutogató panoptikumba kalauzol el minket: még a látszólag különleges sorsú (beszédhibás, nevelőotthonban felnövő stb.) interjúalanyainak szorongásai, hányatottságai mögött is társadalmilag érvényes problémafedezet rejlik.

Az ímént interjúalanyoknak neveztem a portrék modelljeit, de a megnevezés nem volt pontos. Igaz, hogy jobb megismerésük érdekében interjúkészítők is felkeresték őket, és a tanulmány nagy része az ő kérdéseikre adott válasz. De a kilenc fiatalról külön-külön készített esettanulmányok e beszélgetéseken kívül sok minden mást is elmondanak: a speciális tesztvizsgálatok eredményeit (ezek közül legfontosabbak az irodalmi művekkel kapcsolatos viselkedési stra-

tégiát nyomozó vizsgálatok); a kedvelt szabadidő-tevékenységek és a nagy élményt adó olvasmányok listáját; a 2000-ben keltezett képzeletbeli önéletrajzot; a könyvtárosok által — kísérleti jelleggel — kézbeadott különböző típusú, lehetőleg az adott személyiségre szabott értékesebb olvasmányok — általában kedvező — olvasói fogadtatására vonatkozó dokumentumokat stb., végül a szerző elemzéseit: a vizsgálati apparátus által feltárt információk személyenkénti (és tanulmányzáró) összegezése *az irodalmi érték, az ízlésfejlesztési erőfeszítések esélyéről és módjairól* szóló elmélkedésekben csúcsosodik ki.

Az esettanulmányok fiatal munkásalakjai más szempontból sem tekinthetők pusztán interjúalanyoknak. Amikor könnyebb-nehezebb sorsukkal, emlékekkel, életkörülményeikkel ismerkedünk, amikor bepillantunk könyvekkel való találkozásaik intim pillanataiba, szinte elfelejtjük, hogy egy tudományos vizsgálat eredményeit tanulmányozzuk. Kamarás számára ugyanis — a szakmai követelmények érvényesítése mellett — az esettanulmányok „hősei” nem csupán kísérleti alanyok, hanem élő, gondokat

és örömeiket hordozó emberek, összetett személyiségek. Ez az egész elemzésen végigvonuló humán jelleg nemcsak erkölcsi, hanem követésre méltó tudományos érték is: a bemutatott esetek meggyőzően bizonyítják, hogy az olvasói magatartást nem lehet megbízhatóan megítélni egy-egy részjelenségéből (pl. a lektúr-orientációból), s hogy az egész olvasói magatartásrendszer milyen nagy mértékben túlmutat önmagán, mert erős szálak fűzik például az életmód, értékrend, személyiség kérdéseire.

Ez a szemlélet a gyakorlati kultúra-közvetítő munkában azt jelenti, hogy az ízlésfejlesztő és olvasónevelő tevékenység hatáskórának emeléséhez a könyvtárosoknak jobban és sokoldalúbban meg kell ismerniük a könyvtárlátogatót mint olvasót — ehhez viszont jobban meg kell ismerniük mint embert, mint személyiséget is. Hogy mi mindenre kiterjedően és hogyan: erre vonatkozólag a tanulmány egésze nyújt továbbgondolásra és továbbfejlesztésre serkentő útmutatást. (Népművelési Propaganda Iroda, 1975. 114 l. 11,50 Ft)

Gereben Ferenc

## bibliográfiák

# V. I. Lenin kultúr- és művelődéspolitikai írásainak válogatott bibliográfiája.

## A fejlett szocialista társadalom

### Válogatott bibliográfia

Lapunknak éppen ebben a számában mutatjuk be az MSZMP Politikai Főiskolájának könyvtárát. A cikkben is említés történik arról, hogy a könyvtárnak két kiadványsorozata jelenik meg rendszeresen, s ezek egyike a *Bibliográfiai füzetek* című, melynek keretében eddig a fenti két összeállítás látott napvilágot.

Az első, mint az előszó is jelzi, tulajdonképpen sajátos lelőhelyjegyzék. Tárgymutatóval kezdődik, mely tartalomjegyzék is, s a 88 tárgyszó mindegyike egy-egy témakört ölel fel. A jelzett oldalon pedig megtalálható, hogy melyik Lenin-mű hányadik oldalán fordul elő az adott téma. A lehető legegyszerűbb megoldás, s éppen ezért a legcélravezetőbb. A bibliográfia Leninnek az utóbbi 15 évben Magyarországon megjelent Összes művei-ből, valamint az egy-egy nagyobb témakörrel foglalkozó (mint például Az ideológiai munkáról, a

Könyvekről, könyvtárakról, a Művészet-ről, irodalomról. A szocialista gazdálkodásról, A tudományos munkaszervezésről stb. című) gyűjteményes munkákból válogat.

Elég egy pillantást vetni a felsorolt tárgyszavakra, s az olvasó elé tárul a mindenre nyitott érdeklődésnek az a roppant gazdagsága, egyetemessége, mely Lenin szellemi arculatára oly jellemző volt. Szinte megfejthetetlen, hogy életének alig több mint fél évszázada alatt — miközben kora ifjúságától részt vett politikai tevékenységben, majd személyesen vezette-irányította a forradalmi harcot, később a szocialista állam alapjainak lerakását — miként maradt ideje olyan kérdések tanulmányozására is, mint például a film szerepe a kommunista nevelésben. Elmélyülten foglalkozott a szépirodalommal, és — ez könyvtárosok számára különösen fontos —,

maig érvényes iránymutató megállapításokat tett a könyvtárügy megszervezését illetően.

A kiadvány címével kapcsolatban azonban meg kell kérdeznünk: mit jelent a „kultúr- és művelődéspolitikai” megkülönböztetés? Másik megjegyzésünk tartalmi jellegű: A tárgymutatóba, illetve a feldolgozandó témák közé felvettek olyanokat is, amelyek csak nagyon közvetve kapcsolódnak a művelődéshez. Ilyenek például az antimilitarizmus, a káderek kiválasztása, a munkaverseny, a női munka, a villamosítás stb. Az összeállítás *Valkó Ödön*né munkája.

A sorozat második füzeté a szocialista társadalom építésének fontos kérdéseivel foglalkozó könyvekről, folyóiratcikkekről kíván áttekintést nyújtani. A válogatás az 1970. január 1. és 1975. ok-

tóber 31. közötti fél évtizedet fogja át. Felsorol mintegy 35 magyar, illetve külföldi könyvet, továbbá 85 féle periodika cikkeiből válogat. Ez utóbbiak között külföldiek is találhatóak, a szocialista országok lapjai mellett osztrák, francia, valamint olasz sajtótermékek.

A bibliográfia szerzői betűrendes; kombinált mutató segíti a tájékozódást. Ebben együtt szerepelnek a társszerzők nevei, valamint a földrajzi nevek és a 43 tárgyszó (ami ugyanannyi témakört jelent), ez utóbbi felőleli a társadalmi és gazdasági élet szinte minden részterületét. A kiadványt *Praznovszky Mihály* állította össze. (A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Főiskolája könyvtárának bibliográfiai füzetei 1., 2. 1976. 30, illetve 60 l.)

*Simay Norbert*

## Huszonöt éves a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa és a magyar—szovjet tudományos—műszaki együttműködés

### Válogatott bibliográfia

A bibliográfiát lapozgató közgazdász, vagy egyéb területen érdekelt szakember valószínűleg meglepéssel állapítja meg, hogy *Rohla Márton*, a kiadvány összeállítója és szerkesztője 132 könyvre, továbbá 105 magyar nyelvű periodikum csaknem 1500 cikkére hívja fel figyelmét. A témára vonatkozó irodalmat tehát bőkezűen, abból gazdag választékot nyújtva ismerteti. S mint minden válogatás esetében, most is sok szakember hiányolja majd feltehetően, hogy ez vagy az a szerinte mellőzhető mû hiányzik a felsorolásból. A könyvtáros pedig „bibliográfiában gondolkodva” azt vizsgálja, megfelel-e a kiadvány a szakmai követelményeknek. Eligazodik-e benne könnyen a majdani használó? A könyvek felsorolását az első fejezetben a szerzők betűrendjében találja. Másfél száz címből nem gond rálelni a keresett műre. (Itt kell elmondani: elismerést érdemel a kiadvány tipográfiája; jól tagolt, a két hasábos szedés lehetővé teszi egy-egy oldal gyors áttekintését.) A csaknem 1500 folyóiratcikk címét 29 téma szerint csoportosítva, az egyes témákon belül a szerzők betűrendjében sorolja fel a bibliográfia. Ezt követi a cikkek szerzői betűrendes mutatója, s a feldolgozott periodikumok jegyzéke. Végül — mintegy másfél oldalon — a KGST szervezetek ismertetése következik.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a bibliográfia szerkezetében megfelel a használói igényeknek, nem gond eligazodni benne. A szerkesztő, illetve a kiadó ezt a rendkívül gazdag összeállítást — az előszó szerint — kutatóknak, közgazdászoknak és a külkereskedelem szakembereinek, valamint a felsőfokú oktatási intézmények oktatóinak és diákjainak szánta. Vajon nem vonták meg kissé túlságosan szűken-szerényen a lehetséges használók körét? A nem (közgazdász, műszaki stb.) szakember a bibliográfiát lapozgatva a feldolgozott folyóiratok jegyzékében meglepetten találkozik országos napilapok, népszerű hetilapok, sőt még irodalmi folyóiratok (pl. a *Kortárs*) címével. S ekkor eszébe jutnak gyakran hallott, olvasott fogalmak, elnevezések, mint alumínium-egyezmény, olefinprogram, Barátság-olajvezeték. Íme, mennyi mindent tud „kapásból” a magyar—szovjet gazdasági kapcsolatokról. S máris „elvonatb” fogalmakat dob felszínre az emlékezet: KGST-szakosodás, kooperáció, tagországok tervegyeztetése. Tudna-e minderről, ha csak a szakfolyóiratok foglalkoznának ezekkel a kérdésekkel? S hogy foglalkoznak, annak kézenfekvő a magyarázata: népgazdaságunknak, végső soron között magánéletünknek alig van olyan területe, amelyet közvetve-közvetlenül ne

érintene a szocialista országokkal, köztük is első helyen a Szovjetunióval való gazdasági kapcsolataink alakulása. (Nyersanyagokban szegény ország vagyunk; külgazdasági kapcsolatainknak döntő hányadát a KGST-ben tömörült szocialista országokkal folytatott együttműködés alkotja.)

Ezek után nem csodálkozhatunk azon, hogy a bibliográfia folyóiratjegyzéke akadémiai kiadványt (Acta Oeconomica Hungaricae), népszerű ismeretterjesztő hetilapot (Élet és Tudomány) csakúgy felsorol a témába vágó írások lelőhelyeként, mint a legkülönbébb szakterületek folyóiratait a Bankszemléltől a Vízgazdálkodásig.

Mindez, s főleg az a 29 témacsoport, amely szerint a bibliográfiában feltárt

mintegy másfél ezer cikk tagolódik, híven tükrözi a KGST kapcsolatok sokféleségét (együttműködés a gépiparban, a járműiparban, a vegyiparban, az élelmiszeriparban, a számítástechnikában, a szabványosításban, a felsorolás szinte a végtelenségig folytatható).

Ez a bibliográfia tehát a használók szélesebb körére számíthat, mint akire szerkesztője gondolt. Bizonyos, hogy a pártmunkások, az állami és a tanácsi területen dolgozók, a pedagógusok, az újságírók, ha csak alkalmilag is, találnak benne olyan információkat, amelyeket fel tudnak használni munkájukban. (Kohó- és Gépipari Tudományos Műszaki Tájékoztató Intézet Műszaki Könyvtár, 1975. 153 l.) (S. N.)

## BALATONALMÁDIBAN A NAGYKÖZSÉGI

**KÖNYVTÁRBAN** már öt éve rendeznek kéthetenként lemezhallgatást a felnőtteknek. Tekintettel a nagy érdeklődésre, most gyerekeknek is tartanak foglalkozásokat a zenei műfajokról. Az elhangzó művek kiválasztása és a hozzájuk fűzött magyarázat az az iskolai tananyaghoz kapcsolódik. (hb)

**SZOCIALISTA BRIGÁDOK** számára félévenként megjelenő, annotált ajánló bibliográfia-sorozatot indított a Hajdúböszörményi

## Hírek

Városi Könyvtár. László Géza, az első jegyzék összeállítója a legutóbbi két év könyvterméséből válogatott, s fő szempontja a sokféleség volt. Így a jegyzék történelmi munkákat, versesköteteket, regényeket, emlékiratokat, de még a háztáji kertészkedéshez tanácsot adó könyvet is ajánl.

**ÚJ SZABÓ ERVIN FIÓK-KÖNYVTÁR** kezdte meg működését Pesterzsébeten, a Vécsey uti lakótelepen. A

27/4-es számú, 150 négyzetméteres alapterületen működő, felnőtt- és gyermekrészlegről álló könyvtárat **Bojtár László**, a XX. kerületi tanács elnökhelyettese adta át. (Z. I.)

**RÁKÓCZI EMLÉKKI-ÁLLÍTÁST RENDEZETT** a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár a Győr-Sopron megyei I. sz. Levéltárral közösen. A megnyitóra külön meghívót kaptak az územek „Rákóczi” brigádjai, továbbá a Bercsényi Miklós és a Zrínyi Ilona Gimnázium tanulói. (A. Zs.)

## KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

**ÚJ KÜLFÖLDI** kézikönyvek c. állománygyarapítási tájékoztatójának idei első jegyzékét bocsátotta ki a Könyvtártudományi és Módszertani Központ. A Kulcsár Szabó Ernő szerkesztésében megjelent kiadvány az általános munkáktól (dokumentáció, írás, tömegkommunikáció) a történelemig, az ETO szerint csoportosított 33 témakörbe tartozó kézikönyv jellegű külföldi szakkönyvet ismeret, így többek között a

könyvtári szakkifejezések orosz nyelvű szótárát, amely mintegy 500 szakkifejezést tartalmaz, kibővítve az olvasásszociológia és -pszichológia, valamint a könyvtárgépesítés és állományvizsgálat terminológiájával.

A **TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓS KUTATÓKÖZPONT** könyvtára megjelentette 1976. február-márciusi Gyorstájékoztatóját a külföldi lapokban és folyóiratokban napvilágot látott, a tömegkommunikáció szakembereit érdeklő cikkekről. A füzetet csaknem 250 tárgyszóból összeállított tárgymutató egészíti ki.



Andruskó Károly  
ex libris